

# THOMAS OSTERMEIER ZIET SPOKEN

Geert Sels

Geert Sels is cultuuredacteur van De Standaard en schrijft vooral over podiumkunsten, literatuur en cultuurbeleid.

In een gestregte bij Toneelgroep Amsterdam pakte de Duitse theaterregisseur Thomas Ostermeier zijn vijfde stuk van Henrik Ibsen aan. Hij koos voor *Spoken*, een tekst waarvan we nu beter begrijpen waarom hij zo weinig opgevoerd wordt. Wie wat troost kan gebruiken, kan misschien terecht bij de briefwisseling van Ibsen die in de reeks *Privé-domein* is uitgekomen.



Marieke Heebink en Eelco Smits  
© Jan Versweyveld

De voorstellingen van Thomas Ostermeier zouden aan iedereen moeten voorgeschreven worden die vreest zich in het theater te vervelen, schreef de Franse krant *Le Monde* op de eerste lentedag van dit jaar. De recensente met dienst had het wel over *Othello*, dat Ostermeier met zijn Berlijnse Schaubühne maakte, en niet over *Spoken*.

Er valt iets te zeggen voor die uitspraak. Ondanks zijn leeftijd van 42 jaar heeft deze Duitse regisseur, tevens opperbevelhebber van de Schaubühne Berlijn, ons al op zoveel stijlgeregisters getrakteerd dat we bij het dimmen van het zaallicht geen weddenschap durven afsluiten over wat ons te wachten staat. Hij neemt zowel het ijzeren repertoire onder handen als het werk van jonge, hedendaagse

dramaschrijvers. Aan oude teksten geeft hij een eigentijdse twist. Of hij ziet er de actualiteit van in. We hebben hem al grand guignol, slapstick, historisch drama, designtheater en burgerdrama weten brengen. Zijn talent is onmiskenbaar.

En hij heeft iets met de Noorse realist Henrik Ibsen (1828-1906). Maar dat hebben wel meer Duitsers. Toen een paar jaar geleden de honderdste verjaardag van Ibsen overlijden was aangebroken, lanceerde het herdenkingscomité een internationaal repertorium. Daaruit bleek dat Ibsen wereldwijd de tweede meestgespeelde auteur is, na Shakespeare. Over heel de wereld wordt de dramatische nalatenschap van Ibsen 150 keer per week opgevoerd. Dat gebeurt vaak in exotische landen, zoals Malawi, Kenia,



Isis Cabolet, Eelco Smits, Hans Kesting en Marieke Heebink  
© Jan Versweyveld

Zimbabwe of Bangladesh. De onderwerpen van de schrijver kunnen er bijdragen tot de politieke en sociale strijd.

In China heeft *Nora. Een poppenhuis* zelfs een speciale status. Het beminnelijke popje Nora glipt onder het juk van haar man vandaan en slaat met een dreun de deur van haar huwelijkse staat achter zich dicht. Het stuk werd de gangmaker van het Noraïsme, de Chinese variant van het feminisme. Nooit is het stuk in de ban geslagen, zelfs niet tijdens de Culturele Revolutie. Meer zelfs: de vrouw van Mao speelde ooit zelf de rol van Nora.

Voor Ostermeier was *Nora* in 2002 het begin van een mooie Ibsenreeks. Voor Ibsen zelf was *Nora* in 1879 bijna het einde. De goegemeente nam aanstoot aan de vrouw die haar huwelijk opblies om uit te vinden wie ze zelf is. Actrices weigerden de rol te spelen omdat ze niet wilden geassocieerd worden met zo'n type vrouw. Voor Ibsens gemoedsrust was het allicht bevorderlijk dat hij rond die tijd niet meer in Noorwegen woonde, en de heisa niet in zijn volle hevigheid moest doorstaan. In 1864 vertrok hij in vrijwillige ballingschap, en vestigde zich in Rome, Dresden en München, om pas 27 jaar later terug te keren.

In zijn briefwisseling, die nu uit is onder de titel *De zomer beschrijf je het best op een winterdag* (in de reeks *Privé-domein*), besteedt Ibsen niet zoveel aandacht aan de Norarel. Het beeld dat we van hem krijgen is niet meteen bevorderlijk om hem de prijs van de sympathiekste schrijver te geven. Om te beginnen schrijft hij niet veel brieven; de meeste van zijn tijdgenoten lieten het tienvoudige achter. Zelf zegt hij daarover dat hij moeite heeft met brieven schrijven, omdat hij zijn stem al heel zijn leven uitleent aan toneelpersonages. Voorts komt hij over als een zelfzuchtig man die zijn vriendennetwerk inschakelt als hij het nodig heeft. Hij is een schraperig type dat achter toelagen, royalty's en percenten aanzit. Zijn verzoekschriften aan koning Karel XV ('vierhonderd speciedaalders' ongeacht het doel) keren terug als een mantra. Dit

brievenboek leest toch in zeer hoge mate als een boekhoudkundig verslag.

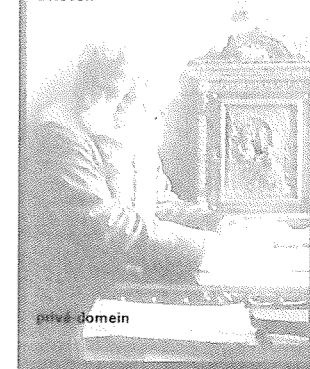
Aan de rel rond *Spoken*, twee jaar later, besteedt hij voor zijn doen wel opmerkelijk veel aandacht. Het moet zijn dat het hem diep getroffen heeft en naar affectie doet hengelen bij mensen die hun steun betuigen. De kritiek was dan ook verpletterend. Een Engelse criticus noemde het stuk 'ziekenhuispoëzie'. Boekhandelaars stuurden de exemplaren die ze ingekocht hadden retour. Ibsen was zo provocerend geweest om de kritikasters van *Nora* lijk op stuk te geven, en bij wijze van vervolg te laten zien wat er gebeurt als een vrouw wél angstvallig probeert haar huwelijk in stand te houden. "Dat er een storm over mij zou opsteken, daar was ik op voorbereid", schrijft hij aan de literator Otto Borchsenius. "Maar voor zo iets kan men natuurlijk niet van zijn pad afwijken. Dat zou laf geweest zijn."

Van toen dateert Ibsens historische oneliner dat Noorwegen een vrij land is, bevolkt door onvrije mensen. Of, zoals hij schreef aan de criticus Georg Brandes, één van de weinigen die hem steunden: "De kritiek in Noorwegen wordt verzorgd door een aantal al dan niet goed vermomde theologen." Zo, die zat!

Flatterend was het natuurlijk niet, het beeld dat Ibsen de Noren voorspiegelde. Eigenlijk was het één groot leugenkabinet, waarin fouten uit het verleden toegedekt werden en de betrokkenen elkaar uit de wind zetten. De personages zijn beladen met voorgeschiedenis; slechts weinigen zijn niet betrokken in het pact van zwijgzaamheid.

Het stuk begint tien jaar na het overlijden van kapitein en kamerheer Alving. Uit eerbetoen wil de weduwe Alving een kindertehuis aan de gemeenschap schenken, al weet ze drommels goed dat haar man "even liederlijk is gestorven dan dat hij heeft geleefd". Mijnheer had namelijk losse handjes. Het bewijs daarvan defileert dagelijks door de

Henrik Ibsen  
**De zomer beschrijf je het best op een winterdag**  
Brieven



Spoken  
Toneelgroep Amsterdam

06 en 07/05/2011, 20u30  
NT Gent, tel. 09/225.01.01  
→ [www.ntgent.be/productie/spoken](http://www.ntgent.be/productie/spoken)

Met Eelco Smits, Isis Cabolet, Marieke Heebink, Hans Kesting en Fred Goessens

Tekst: Henrik Ibsen  
Vertaling: Judith Herzberg  
Regie: Thomas Ostermeier  
Muziek: Nils Ostendorf  
Scenografie: Jan Pappelbaum  
Kostuums: Wojciech Dziedzic  
Productie: Toneelgroep Amsterdam  
Video: Sebastien Dupouey

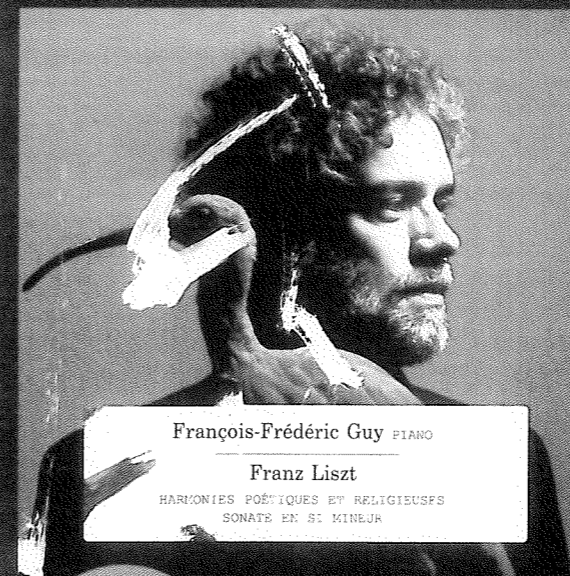
Henrik Ibsen, *De zomer beschrijf je het best op een winterse dag*, 2011, De Arbeiderspers, *Privé-domein* nr. 273, Amsterdam, 344 blz., ISBN 978-90-295-7520-1, € 25.

outhere

nieuw op



François-Frédéric Guy piano



François-Frédéric Guy PIANO

Franz Liszt

HARMONIES POÉTIQUES ET RELIGIEUSES  
SONATE EN SI MINEUR

2011  
Liszt-jaar

Franz Liszt,  
Harmonies poétiques  
et religieuses  
Pianosonate in si klein  
2 CD's (ZZT110301)

FRANÇOIS-FRÉDÉRIC GUY IN CONCERT

Donderdag 23.06.2011 | 19:30

The Mercedes House, Grote Zavel

Bodenbroekstraat 24-26, Brussel

Recital met werken van Beethoven en Liszt

tel: 02 400 42 50 | [www.mercedeshouse.be](http://www.mercedeshouse.be)

Zaterdag 25.06.2011 | 20:30

Eglise Saint-Martin, Horrues

Recital met werken van Liszt

tel: 067 55 65 59 - 0474 85 80 95

[www.ete.musical.horrues.be](http://www.ete.musical.horrues.be)

[www.outhere-music.com](http://www.outhere-music.com)

Distributie:

AMG RECORDS



The Mercedes House

Design: impointproduction.be

woonkamer: het stuk suggereert dat de dienstmeid een onecht kind van hem is. Om de verdenking van de familie weg te halen, heeft de timmerman Engstrand voor een pak geld het vaderschap aanvaard en het meisje getrouwd. Hij is een mercantiel soort Sint-Jozef.

Beetje voor beetje laat Ibsen de façades vallen. Als de verloren zoon Osvald, een artiest, uit het buitenland terugkeert, gaan de poppen aan het dansen. In een staaltje van dramatische ironie flirt hij met de huismeid, die in feite zijn halfzus is. Zelf laat hij in het ongewisse waarom hij terugkeerde, maar gaandeweg blijkt dat hij lijdt aan een vergevorderde staat van syfilis.

In die broeihaard van verderfelijke probeert dominee Manders een ethisch correcte koers uit te stippelen. Een onberispelijk herder is hij niet. Als gewezen aanbidder van Helene Alving is hij allermest neutraal. Terwijl hij anderen de juiste levensweg voorschrijft, wordt hij er zelf op betrapt het tehuis in brand gestoken te hebben. De verrotting zit dus in alle lagen van de bevolking, zelfs daar waar men morele zuiverheid zou verwachten. En net zoals men vroeger met sprekend gemak een pact tot zwijgen afsloot, doet men dat deze keer opnieuw. Engstrand laat de dominee algauw verstaan dat hij bereid is zaakjes te doen en zijn getuigenis in te trekken. De fouten uit het verleden liggen amper bloot of ze worden al herhaald.

Aan de Nederlandse pers legde regisseur Thomas Ostermeier uit dat hij geen hoge pet op heeft van psychologisch theater. Hij ziet zijn voorstellingen in eerste instantie als sociologische studies. "Het schandalige aan Ibsen is dat hij opnieuw actueel geworden is", zei hij aan NRC Handelsblad. "Negentiende-eeuwse waarden als gezin, natie, prestatie en plicht zijn weer helemaal terug. In onze zogenaamd vrijdenkende samenleving is het beeld dat we van onszelf in de openbaarheid brengen zeer belangrijk. Mevrouw Alving probeert aan het zicht te onttrekken dat haar gezin in werkelijkheid volledig kapot is."

Tot zover de theorie. In werkelijkheid brengt Ostermeier een vrij oppervlakkige actualisering die sterk in de vorm blijft steken. De decorgimmicks waar het Duits theater verslaafd aan is, een draaitoneel en nepregen, zijn uiteraard van de partij. Het toneel draait de ene keer naar links, dan weer naar rechts. Het zou een indicatie kunnen zijn van de richtingloosheid die deze mini-maatschappij uitzwalpt. Voorts is de verloren zoon Osvald geen kunstenaar met kwast en verf, maar een videast die onafgebroken beelden schiet. Met dit soort actualisering maakt men een stuk misschien aannemelijker voor het heden, maar een verpletterend tekstinzicht houdt de toeschouwer er niet aan over.

Wel dienstbaar zijn de verschuivende panelen. Zijn ze tegen elkaar geschoven, dan vormen ze één lang projectievlak, waar beelden uit heden en verleden door elkaar lopen. Het verleden dat zich opnieuw opdringt aan het heden is één grote mentale gebeurtenis die het hele stuk in beslag neemt. Soms splijten de panelen open en duikt het uit het gat een flard vergetelheid op die zich aan het bewustzijn onttrokken had.

De apotheose van het stuk evolueert volgens de knap beheerste, maar ietwat gedemedeerde techniek van Ibsen om mondjesmaat informatie prijs te geven over zijn personages. Steeds dieper zakken ze weg in de leugens uit het verleden. De maatschappelijke lezing die Ostermeier zo zegt na te streven, komt niet van de grond. In plaats daarvan gaat hij voor een bijzonder symbolisch geladen moeder-zoonrelatie. De moeder (Marieke Heebink) dient haar zoon (Eelco Smits) de liefdevolle overdosis morfine toe die hem uit zijn lijden verlost. Een actueel thema als euthanasie laat Ostermeier liggen, om er een draakachtige en achterhaald-psychologische incestlezing van te maken. Een weinig geïnspireerde interpretatie van een stuk dat zijn tijd wel gehad heeft. Daar kan zelfs een topcast van Toneelgroep Amsterdam niets aan verhelpen.